

Питання вдосконалення судового законодавства

Елизавета ЄВГРАФОВА,
кандидат юридичних наук,
суддя Вищого спеціалізованого
суду України з розгляду цивільних і
кримінальних справ

20

Удосконалення чинного законодавства — процес нескінченний, а тому потрібно своєчасно зупинитися, щоб надати суб'єктам правовідносин можливість здійснювати свої права, свободи та інтереси в умовах чіткої правової регламентації та стабільності [3]. У цьому контексті не є винятком судове законодавство й особливо його процесуальна складова. Адже саме нею визначаються принципи організації та діяльності судової влади в Україні, реалізація гарантованих Конституцією прав на доступність правосуддя, захист ним прав і свобод людини та громадянина тощо. Судова практика висвітлює наявність у процесуальних законах проблемних питань, для вирішення яких пропонується проект закону України «Про внесення змін до деяких статей Цивільного процесуального кодексу України».

Проект Закон України «Про внесення змін до деяких статей Цивільного процесуального кодексу України»

Відповідно до пункту 3 частини першої статті 85 Конституції України Верховна Рада України *постановляє*:

Внести до Цивільного процесуального кодексу України (*Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 40—41, 42 — Ст. 492.*) такі зміни :

1) статтю 326

доповнити частиною третьою такого змісту:

«3. У касаційній скарзі може бути заявлено клопотання особи про розгляд справи за її участю або за участю її представника. За відсутності такого клопотання вважається, що особа або її представник не бажають брати участі в судовому засіданні суду касаційної інстанції»;

2) частини третю, четверту й п'яту статті 326 вважати відповідно частинами четвертою, п'ятою та шостою цієї статті.

3) статтю 328

викласти в редакції:

«Стаття 328. Підготовка справи на засідання колегії суддів з відкриття касаційного провадження

1. Підготовку справи за касаційною скаргою до розгляду колегією суддів здійснює суддя-доповідач, визначений відповідно до частини третьої статті 11-1 цього Кодексу.

Одержавши касаційну скаргу, суддя-доповідач протягом десяти днів перевіряє її на відповідність вимогам статті 326 цього Кодексу, витребує справу із суду, рішення якого у даній справі оскаржується, надсилає копії касаційної скарги та доданих до неї матеріалів особам, які беруть участь у справі, і встановлює строк, протягом якого можуть бути подані заперечення на касаційну скаргу.

2. У разі, якщо касаційна скарга не відповідає вимогам статті 326 цього Кодексу, а також у разі несплати суми судового збору касаційна скарга залишається без руху й повертається особі, про що колегія суддів постановляє відповідну ухвалу.

3. Касаційна скарга залишається без руху також у випадку, якщо вона подана після скінчення строку, встановленого статтею 325 цього Кодексу, і особа, яка її подала, не порушує питання щодо поновлення цього строку, або якщо підстави, наведені нею у клопотанні, визнані неповажними. При цьому особа має право протягом десяти днів з дня отримання ухвали про залишення її касаційної скарги без руху звернутися до суду касаційної інстанції з клопотанням щодо поновлення строків, навівши в ньому інші підстави.

Якщо клопотання особи не буде подано в зазначений строк або наведені підстави для поновлення строку касаційного оскарження визнані неповажними, колегія суддів відмовляє у відкритті касаційного провадження.

4. Незалежно від поважності причин пропуску строку на касаційне оскарження суд касаційної інстанції відмовляє у відкритті касаційного провадження у разі, якщо касаційна скарга прокурора, державного органу чи органу місцевого самоврядування подана після скінчення тридцяти днів з моменту набрання оскаржуваним судовим рішенням законної сили.

5. Колегія суддів відмовляє у відкритті касаційного провадження у справі у випадках, якщо:

1) справа не підлягає розгляду судом касаційної інстанції за правилами цивільного судочинства;

2) справа не переглядалася в апеляційному порядку;

3) є ухвала суду про закриття касаційного провадження у зв'язку з відмовою особи від касаційної скарги на це саме судове рішення чи ухвалу;

4) є ухвала про відхилення касаційної скарги особи або про відмову у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою цієї особи на те ж саме судове рішення чи ухвалу;

5) вилучити.

5. У разі, якщо при застосуванні норм матеріального і процесуального права судом було встановлено їх порушення, колегія суддів на цій підставі відкриває касаційне провадження незалежно від обґрунтованості касаційної скарги.

6. Копія ухвали про повернення касаційної скарги або про відмову у відкритті касаційного провадження разом з доданими до касаційної скарги матеріалами направляються особі, яка подавала касаційну скаргу. Касаційна скарга залишається в суді касаційної інстанції».

Статтю 329

доповнити частиною четвертою такого змісту:

«4. У разі, якщо особа не оскаржувала судові рішення (ухвали) в апеляційному порядку, та за умови, що це рішення (ухвала) апеляційним судом залишено без змін, ця особа втрачає право на подання касаційної скарги».

у статті 330:

частину четверту викласти в редакції:

«4. У разі відкликання особою касаційної скарги колегія суддів постановляє ухвалу про її повернення цій особі».

у статті 333

частину першу викласти в редакції:

1) «1. Розгляд справи у касаційному провадженні здійснюється колегією суддів у складі не менше п'яти суддів касаційного суду за правилами розгляду справи судом першої інстанції з урахуванням особливостей, визначених главою цього Кодексу».

Особи, які беруть участь у справі, належним чином повідомляються про дату, час і місце щодо її касаційного розгляду. Неприбуття цих осіб у судові засідання не перешкоджає касаційному розгляду справи».

2) *частину третю* після слів «оскаржуваного рішення суду» доповнити словами «касаційної скарги та заперечень на неї».

Пояснення до проекту закону України «Про внесення змін до деяких статей Цивільного процесуального кодексу України»

Запропонований законопроект стосується порядку розгляду справ за касаційною скаргою судом касаційної інстанції та реалізує наміри щодо вдосконалення деяких положень Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК), які раніше лише окреслювалися мною як практичні рекомендації законодавцю стосовно актуальності та необхідності внесення певних змін до цього кодексу, зокрема в частині, що регламентує розгляд справ судом касаційної інстанції [1]. Законопроект спрямований на уніфікацію загальних принципів судочинства, передусім верховенства права, законності, змагальності, прозорості, публічності, закріплення яких у ЦПК має забезпечити конституційні гарантії судового захисту прав і свобод людини та громадянина, здійснення правосуддя незалежним, неупередженим, безстороннім і справедливим судом.

1. *Забезпечення прав осіб у судовому засіданні при розгляді справ за касаційною скаргою.* У законопроекті пропонується внести зміни до частини третьої статті 326 ЦПК, виклавши її в новій редакції. Зокрема, йдеться про надання особі права заявити в касаційній скарзі клопотання щодо її участі в розгляді справи судом касаційної інстанції. Аналогічна норма міститься в частині 3 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ). Для реалізації цього права змінами до частини першої статті 333 ЦПК передбачено обов'язок суду касаційної інстанції належним чином повідомити осіб, які беруть участь у справі, про дату і час судового засідання. Нині діє положення цієї статті, згідно з яким справа розглядається «без повідомлення осіб, які беруть участь у справі», що суперечить Європейській Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, загальним засадам здійснення судочинства в Україні, визначеним Законом «Про судочинство і статус суддів» (розділ I), та засадам цивільного судочинства, встановленим ЦПК (глава 1 розділу I). Насамперед зазначеним положенням порушуються принципи змагальності сторін, гласності та відкритості судового процесу.

2. *Колегіальність розгляду справ за касаційною скаргою.* Варто наголосити, що принцип колегіальності в ухваленні рішення судом касаційної інстанції є однією з важливих гарантій розгляду справи об'єктивно, неупереджено та безсторонньо. У зв'язку з цим законопроектом пропонується внести зміни до низки статей ЦПК, зокрема викласти статтю 328 у новій редакції, якою передбачається уточнення функцій судді-доповідача у справі та посилення ролі колегії суддів касаційної інстанції.

Якщо за чинною редакцією статті 328 ЦПК суддя-доповідач вирішує питання про відкриття чи відмову у відкритті касаційного провадження, може за клопотання особи, яка подала касаційну скаргу, зупинити виконання рішення (ухвали) суду й поновити строк подання касаційної скарги, то в запропонованих змінах ці повноваження судді-доповідача мають здійснюватися колегією суддів. По-перше, головне завдання судді-доповідача полягає в ґрунтовній підготовці справи до розгляду на засіданні колегії суддів, адже *касаційний суд є останньою інстанцією в системі правосуддя України*, після якої особа може звернутися по захист своїх прав до міжнародних судових установ. По-друге, під час розгляду справи за касаційною скаргою зупинити виконання судового рішення, що *набрало законної сили, може тільки суд вищої інстанції*, в даному разі ухвалою колегії суддів касаційної інстанції, причому *ухвала має бути постановлена іменем України*. З точки зору не тільки теорії права, а й практики правозастосування, пропоновані в законопроекті зміни спрямовані на відновлення дії принципу верховенства права та законності. Аналогічно має вирішуватись і питання щодо поновлення пропущеного строку на подання касаційної скарги. Суддя-доповідач у справі повинен здійснити перевірку на *достовірність та поважність причин*, зазначених особою в касаційній скарзі для поновлення пропущеного нею строку. Після виконання цих дій суддя-доповідач виносить свої пропозиції на засіданні колегії суддів для ухвалення рішення з цього питання.

Пропоновані в законопроекті зміни до статті 328 ЦПК спрямовані на усунення формального ставлення до вивчення матеріалів справи та клопотань, порушених у касаційній скарзі, зрештою, недопущення судових помилок і неоднозначного застосування норм матеріального й процесуального права судом касаційної інстанції.

3. *Визначення строків у розгляді справ за касаційною скаргою.* Передбачені чинним ЦПК процесуальні строки нібито й спрямовані на «оперативність» і недопущення зволікання в процесі розгляду справи за касаційною скаргою, що само по собі важливо, й передусім в інтересах його учасників. Утім, до суду касаційної інстанції направляються різні за складністю справи, для вивчення кожної з яких судді-доповідачу статтею 328 ЦПК відведено *три дні*. А цього, як свідчить практика, вочевидь замало. У такому разі суддя-доповідач *об'єктивно неспроможний усебічно дослідити матеріали касаційної справи*, здійснити їх належну перевірку, підготувати обґрунтовані пропозиції до розгляду на засіданні колегії суддів. Окрім того, встановлений термін (три дні) не враховує *завантаженості суддів* касаційної інстанції, коли один суддя в один день може отримати на розгляд десять, а то й більше справ [2]. Постає запитання: чи можливо в таких умовах протягом трьох днів якісно підготувати ці справи та ще й забезпечити всебічність і об'єктивність у дослідженні матеріалів тощо? Відповідь на запитання заздалегідь відома: звісно ж, ні. Тому під час підготовки справи суддею-відповідачем до розгляду на засіданні колегії суддів аж ніяк не виключається його формальне та суб'єктивне ставлення до вивчення матеріалів справи.

Зазначу, що чинне процесуальне законодавство України не встановлює єдиних критеріїв визначення процесуальних строків для підготовки справ суддями-доповідачами. Наприклад, частиною другою статті 214 КАСУ передбачено *дводенний строк*, а Закон «Про Конституційний Суд України» навіть не згадує про нього й, отже, надає широкі можливості вирішувати це питання на розсуд судді-доповідача.

У чинному ЦПК узагалі відсутня логіка визначення процесуальних строків. Так, строк на касаційне оскарження становить *двадцять днів* (ч. 1 ст. 325 ЦПК), *не пізніше одного року* для «прокурора, органу державної влади чи органу місцевого самоврядування (абзац 3 ч. 3 ст. 328 ЦПК); Для поновлення строку на подання касаційної скарги фізичними і юридичними особами – *тридцять днів* (абзац 1 ч. 3 ст. 328 ЦПКі). Виходить, що для підготовки справи до розгляду на засіданні колегії суддів достатньо три дні, а для касаційного оскарження – двадцять, тридцять та не пізніше року (тобто 365 днів). Усе це повинно бути науково

обґрунтованим і практично доведеним, чого на сьогодні немає в чинному процесуальному законодавстві України.

З урахуванням зазначених обставин у законопроекті пропонується встановити строк для судді-доповідача *не менше десяти днів*. Водночас установлені частинами третьою та четвертою статті 328 ЦПК строки — зменшити відповідно до десяти і тридцяти днів. Ці зміни спрямовані передусім на *підвищення відповідальності посадових і службових осіб органів публічної влади* щодо їх участі в касаційних справах, а також поваги до права і суду кожного, хто бере участь у справі.

4. *Усунення неузгодженості у праві на подання касаційної скарги*. Як відомо, касаційна скарга не може бути прийнята до розгляду судом касаційної інстанції в разі, якщо справа не переглядалася в апеляційному порядку (п. 2 ч. 4 ст. 328 ЦПК). Однак у судовій практиці трапляються випадки, коли у справі беруть участь декілька осіб: з одного боку — *один позивач «А»*, з другого — *три* (можливо, й більше) *відповідачі «Б», «В» і «Г»*. Так, місцевий суд ухвалив рішення на користь позивача, відповідачі «Б» і «В» оскаржили це рішення до апеляційного суду, який відмовив їм у задоволенні скарги, а рішення місцевого суду залишив без змін. Також судом касаційної інстанції їм було відмовлено в розгляді касаційної скарги. Відповідач «Г» у цій справі апеляційну скаргу не подавав, як і не приєднувався до апеляційної скарги відповідачів «Б» і «В», а свого часу *відмовився* брати участь у справі, повідомивши про це місцевий суд. З цього випливає висновок *про його згоду* з рішеннями місцевого та апеляційного судів. Однак відповідач «Г» оскаржує в ка-

саційному порядку рішення місцевого та апеляційного судів, при цьому повторюючи вимоги й клопотання, заявлені в скаргах відповідачів «Б» і «В».

Тож постає запитання: чи мав право відповідач «Г» на подання касаційної скарги без його клопотання на перегляд в апеляційному порядку? На мою думку, ні, бо це право він утратив. З огляду на цю ситуацію (а вона не поодинока) в законопроекті пропонується ст. 329 ЦПК доповнити частиною четвертою щодо умов втрати особою права на подання касаційної скарги.

Сподіваюся, Комітет Верховної Ради України з питань правосуддя візьме до уваги запропоновані в цьому законопроекті пропозиції та надасть їм належну правову оцінку.

22

Джерела

1. *Євграфова Є.* Вирішення питань права судом касаційної інстанції (теоретико-практичні аспекти) // Віче. — 2012. — С. 10–12.
2. Часопис цивільного і кримінального судочинства. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. — 2011. — № 3. — С. 72.
3. *Кирилюк Р.* Правова природа відносин щодо організаційного забезпечення діяльності судів // Віче. — 2011. — № 19 — С. 27.

Деякі питання застосування спеціальних дозволів на користування надрами (правовий аспект)

Віталій КОМАРНИЦЬКИЙ,
ректор Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка,
доктор юридичних наук, доцент

Останніми роками істотно посилилася увага до законодавства, яке регулює відносини, що стосуються надання надр у користування. Насамперед ідеться про ті аспекти законодавчого регулювання, що пов'язані з визначенням порядку та умов надання спеціальних дозволів на користування надрами з метою геологічного вивчення, розробки родовищ корисних копалин тощо. Як приклад можна навести ст. 16 Кодексу України про надра від 27 липня 1994 року [1], до якої внесено численні зміни, зокрема починаючи з 2010 року таких змін було одинадцять. Утім, регулярна поява законопроектів, які пропонують уточнити ті чи інші приписи цієї статті, свідчить, що питання подальшого вдосконалення законодавства щодо застосування спеціальних дозволів залишається актуальним. Не ставлячи своїм завданням аналіз усіх законопроектів з цього питання, зазначмо, що вони мали на меті спрощення процедури й умов отримання цих дозволів.

Постає запитання: чим це зумовлено та які вади гірничого законодавства слід усунути, аби спростити процедуру надання

спеціальних дозволів на надрокористування? Щоб відповісти на це, потрібно проаналізувати відповідні його положення.